

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

påverkan från sin hustru alltmer kom att fångas av den nyevangeliska väckelsen. »Gunnar Wennerberg, skald och statsman, kunde ha varit förkommen om han inte gift sig, trodde hans efterträdare Annerstedt.» (Kerstin Ekman.) Själv minnestalade Wennerberg 1867 över biskop Fahlcrantz. Svenson framhåller hur den förre härvid ostentativt tog parti för läseriet. »Alla tala om hur sannt, vackert och värdigt det var skrifvit, hur riktigt och ypperligt det blev utsagt, och hur *ståtlig* och *enkelt* han såg ut», konstaterade hustrun.

Sven G. Svenson framhäver det paradoxala i att den knarrige, konservativa gubben, den åldrade statsmannen, ända till slutet framstod som ungdomens man. Uppsala-studenternas värfest 1901 – några månader före hans död – var utformad som en enda stor hyllning till Gunnar Wennerberg.

Ulf Wittrock

Gunnel Weidel Randver: *Tidskriften Framåt. Kvinnors kamp för det fria ordet*. Rundqvists bokförlag. Gbg 1985.

Bente Nilsen Lein, Nina Karin Monsen, Janet E. Rasmussen, Anne Wickstrøm, Elisabeth Aasen: *Furier er også kvinner. Aasta Hansteen 1824–1908*. Universitetsforlaget. Drammen 1984.

Gunnel Weidel Randver porträtterade 1981 Sonja Kovalevsky i en bok och har nu – med benäget stöd från Staffan Björck – funnit en ny, givande forskningsuppgift. Tidskriften *Framåt*, som hon ägnar en monografi, grundades 1886 av Göteborgs Kvinnoförening. I redaktionen satt tre unga, stridbara kvinnor: Alma Åkermark, Mathilda Hedlund och Hilma Strandberg. Den sistnämnda skulle emellertid snart fara till Amerika för att efter hemkomsten 1894 ta upp sitt författarskap på allvar. Till Gustaf af Geijerstam skrev hon i ett brev 1906: »Är det ej stolt, är det ej hisnande härligt i perspektivet att det till sist är *vi*, som skapat den tid, som nu brutit in? [...] Ordet är ju den tändande gnistan – det kan ligga där och 'ulma' 20, 30 år, innan det tränger genom till handling – utan ordet ingen eld.»

Framåt var ett organ för fri talan. Sophie Adlersparre grundade 1884 Fredrika Bremer-förbundet, vars medlemsblad *Dagny* började utkomma 1886. När *Tidskrift för hemmet* lagts ned, hade hon uttalat den förmodan att »tillfället med iver skulle gripas att skjuta fram i den lämnade bräschan en publikation av radikal tendens». *Dagny* var avsedd att fylla den luckan. Alma Åkermark stod mycket riktigt från början i harnesk mot det »högheliga» Fredrika Bremerförbundet. »Ja, vet du, sedan jag sett dem [...] dessa 'ledande' kvinnor däruppe i Stockholm, så sannerligen förlåter jag inte Strindberg mycket av de otillbörligheter han kommit med!», rapporterade Alma Åkermark i juli 1886 från ett Stockholmsbesök till Mathilda Hedlund.

Alma Åkermarks livsöde är ägnat en essä i Yrjö Hirns posthuma verk *Den förgyllda balustraden*. Per Nyström har i ett i Göteborg förr och nu (1962) tryckt föredrag byggt vidare på Hirns porträtt. I Gunnel Weidel Randvers bok står naturligt nog Alma Åkermark som redaktör speciellt i fokus, men också Mathilda Hedlund visar sig ha

spelat en viktig roll för Framåt. Mathilda hade nytta av att vara S. A. Hedlunds dotter; »det gav henne goodwill och säkerhet». Brevet till hennes många vänner har varit en värdefull källa för Gunnel Weidel Randver.

Monografin över Framåt berör i hög grad 80-talets sedlighetsdebatt och inte minst den strid som Stella Kleves i tidskriften publicerade novell *Pyrrhussegrar* väckte. En rad kapitel ger vidare en överblick över de litterära bidragen liksom över den i Framåt förda litteraturkritiken. Ola Hansson blev en förgrundsfigur genom sina »litterära silhuetter», som i viss mån gjorde Framåt till ett avantgardeorgan. Överhuvud satte skåningarna Axel Lundegård, Ola Hansson och Stella Kleve sin prägel på Framåts litterära del.

Gunnel Weidel Randver har med omsorg ställt samman sin monografi, som innebär en välförtjänt äreräddning framför allt för kvinnosakspionjären Alma Åkermark. Tyvärr tycks det inte ha varit möjligt att närmare ta reda på vilka som prenumererade på tidskriften. Alma Åkermark konstaterade i ett upprop till läsarna i nr 1 1887 att manliga motståndare ansåg kvinnofrågan som ett vidunder. Den uppfattningen borde emellertid bortarbetas och besegras – »helst så, att man gör motståndarna till vänner». Alma Åkermark ville inbjuda männen »att följa med, att bli våra läsare». Det var också många män med i den medarbetarskara som tidskriften kunde redovisa. Men Mathilda Hedlund som tagit ansvaret för tidskriftens ekonomi, ställes inför allt större problem. Framåt var överhuvud en tidskrift i blåsväder. På nyåret 1889 måste den abrupt läggas ned.

*

Aasta Hansteen var eller blev åtskilligt av en manshatare och Camilla Collett förmanade henne en gång i ett brev: »En mand maa være vis paa at det er kvinder vi virkelig er.» Aasta Hansteen replikerade: »Furier er også kvinder, hugs det, Camilla Collett.» Aasta Hansteen är den mest excentriska gestalten i det slutande artonhundratalets norska kvinnorörelse. Hennes liv och insatser speglas nu i ett antal uppsatser samlade till en bok med Aasta Hansteens yttrande som titel.

Gunnar Heiberg tog i sin pjäs *Tante Ulrikke* Aasta Hansteen som modell. Med ett föredrag i Kristiania i maj 1876 inledde hon en herostratisk föreläsningsturné, varvid hon besökte en rad norska och svenska städer för att 1878 också besöka Köpenhamn. När Heibergs stycke uppfördes på Nationalteatern i Oslo 1901 lovordade Aasta Hansteen föreställningen i alla avseenden. Och hon erkände att hon på 1870-talet hade varit en smula excentrisk, därför att hon då levde i stor ensamhet och under en våldsamt press.

Aasta Hansteen var från början porträttmålaren och hon försörjde sig i huvudsak därmed under en nioårig vistelse i Amerika. Hon hade tagit starka intryck av Mills skrift om kvinnans underkuvade ställning. Ett kvasiteologiskt arbete, *Kvinden skabt i Guds Billed*, blev huvudverket i hennes uppgörelse med kyrkans kvinnosyn. Det hade lockat Aasta Hansteen att få träffa de amerikanska förkämparna för kvinnosaken och hon skickade under 1880-talet idealiserade skildringar av den amerikanska feminismen till tidningar i Norden.

Vid hemkomsten togs Aasta Hansteen mot med en

påfallande värme och generositet av representanter för den norska kvinnorörelsen. »Det var Aasta Hansteens 'martyrium' som på många måter gjorde hende til fanebærer og samlingsmerke for norsk kvindesak», framhåller Bente Nilsen Lein i det samlingsverk som ägnats henne. Nine Karin Monsen använder glosan »könsfascism» om hennes fördömande av männen. Hennes upprördhet över den manliga omoralen var drivkraften till vad hon själv betecknade som förfärliga bomber och granater i det norska manssamfundet.

Ulf Wittrock

Michael Meyer: *Strindberg. A Biography*. Secker & Warburg. London 1985.

Gunnar Brandell: *Strindberg – ett författarliv. Andra delen. Borta och hemma 1883–1894*. Alba. Sthlm 1985.

John Eric Bellquist: *Strindberg as a Modern Poet. A Critical and Comparative Study*. (University of California Publications in Modern Philology, vol. 117.) University of California Press. Berkeley ... 1986.

I sin fina lilla bok *Om konsten att läsa och skriva* (1985) talar Olof Lagercrantz om de fallgorar vilka lurar på den väg som författarbiografen har att färdas. Lagercrantz konstaterar där bl. a. att levnadstecknaren oftast väljer

»att skildra diktarens liv från födelsen genom livets stationer fram till döden. Men medan han tågar fram på denna livsväg möter han ständigt diktaren i full fart i motsatt riktning. Det blir kollision!

Diktaren söker i sitt förflutna material för sin dikt, omtolkar det, färgar det med sina stämningar och behov för stunden. Han drar sig inte för radikala förvandlingsnummer. Han betraktar sitt genomlevda liv som *sin* egen dom och inte litteraturvetenskapens och förfogars suveränitet över sina år och minnen.» (S. 56–57.)

Som läsare av den sortens verk kan man ju också ibland känna en viss leda vid traskandet i författarens fotspår och i tysthet förbanna resans längd och vägvisarens ambition att dröja vid varje sten och rot som Mästarens fot trampat – eller inte trampat – på. (Med befriande ironisk distans berättar Lagercrantz om hur han själv, då han skrev sin första biografi – den över Agnes von Krusenstjerna – med möda släpade sig fram till hennes död.)

Michael Meyers *Strindberg. A Biography* öppnar sig för kritik utifrån flera olika utgångspunkter, men det jag finner vara mest fatalt – det som gör boken till en så 'död' läsning – är att hans text aldrig präglas av insikten om den kollision som Lagercrantz talar om. Meyer synes alldeles sakna känsla för den kreativa processens förvandlingar. Givetvis finns här en diskussion om varierande fiktionsgrad i olika Strindbergsverk, men den diskussionen stannar vid försöket att fixera vad som är 'sant' – och därmed användbart för den som vill teckna ett porträtt av *människan* Strindberg. Men det som till syvende och sist legitimerar företaget att skriva Strindbergs biografi är ju ändå det faktum att Strindberg var diktare. Ett verk, som likt Meyers, inte förmår levandegöra Strindbergs kreativa geni, som avstår från att belysa hur Strindberg omsätter

sitt liv i konst, är efter mitt sätt att se ett fundamentalt tillkortakommande. Självfallet kan man hävda att en stor diktares privatliv äger egenintresse, och den som har att bedöma Meyers arbete bör besinna att Meyer skriver i en anglosaxisk life-and-letters-tradition, men för egen del vill jag ändå vidhålla att resultatet blir tämligen likgiltigt om inte den tecknade bilden av författarens levnadslöpp kan relateras till hans verk. Det föresvävar mig att den gode biografen (även inom life-and-letters-traditionen) ytterst strävar efter att belysa och problematisera konstnärens oeuvre. Goda biografier upprättat ett intressant växelspel mellan liv och verk, men i Meyers fall blir förhållandet blott parasitärt. Växelspelet uteblir; de litterära verken reduceras till 'bevis' och 'indicier', då Meyer gör upp bokslutet över August Strindbergs liv.

Den balansräkning som Meyer upprättat är också så negativ att det är mer än förståeligt om den läsare som själv är familjär med Strindberg vill opponera sig. Så har ju bland andra Jan Myrdal och Sven Delblanc angripit Meyers uppfattning om Strindberg; en uppfattning som Meyer själv platt sammanfattat med orden att Strindberg »ofta var omöjlig som människa» (Expr. 6.12.1985). För egen del menar jag att detta är av mindre vikt; Meyer är så öppet moraliserande att ingen läsare som själv inte delar hans trånga värderingar behöver känna sig bunden av hans domslut. Lika litet förmår jag bli upprörd över Meyers utskåpningar av en rad enskilda verk; jag tycker det bara är patetiskt löjväckande då Meyer – som själv är dramatiker, med BBC-serier som specialitet – dristar sig till att ge Strindberg kollegiala råd. Halva *Drömspelet* borde t. ex. ha hamnat i papperskorgen ... Givetvis ligger det dock en poäng i påpekandet, att Meyers djupt antipatiska Strindbergsbild tillsammans med hans försäkran att Strindberg »skrev en oerhörd massa smörja» kan komma att blockera den anglosaxiska läsekretsens intresse för Strindberg; man kan ju redan nu konstatera att Meyers biografi de facto fått stor genomslagskraft i den engelskspråkiga världen.

Det kan också vara frestande att – som Jan Myrdal gör i sin ställvis lysande kritik av Meyers biografi i *Ord & avsikt. Ett resonemang* (1986) – fundera över varför Meyers möte med Strindberg blivit så ofruktbart. Det är t. ex. säkert så som Myrdal hävdar, att Meyers svepande avståndstagande från Strindbergs diskursiva prosaverk bottnar i Meyers bristande kunskaper om den radikala tradition (Vallés, Tjernsjevskij) som Strindberg ansluter sig till. Särskilt i den okänsliga nedvärderingen av Strindbergs prosa framträder Meyers häpnadsväckande fäbless för att saklöst döma ut det som är honom främmande eller obekant. Här saknas vilja och ambition att försöka förstå det man inte omedelbart begriper. T. ex. genom att studera kontexter, vidga synfältet.

Helhetsomdömet om Meyers biografi måste bli kärvt. Därmed är inte sagt att hans arbete skulle vara utan värde. *Strindberg. A Biography* är frukten av många års trägen inläsning av den omfattande sekundärlitteraturen, och Michael Meyer är i ordets bästa bemärkelse en skicklig kompilator. Hans arbete är en nyttig sammanställning av yttre data i Strindbergs liv och författarskap, och mönstergillt redovisas de föregångare och källor som framställningen bygger på. Ett generöst utformat register och årtalsangivelser som ledrubrik på varje uppslag bidrar till att göra boken till en ovärderlig hjälpreda på arbetsbordet.